

Слободан Зубановић

СЛИКЕ, УНАТРАГ, СА ПЕСНИКОМ

*Песника не може објасниџи нишџа,
чак ни њејова смрџ.*

В. Холан

*Кад џесник умре
смрџ скине мајлу с њејових сџихова.*

Љ. Симовић

Ко је џај, џиџо луџа

Договор је био да се нађемо код Вука. Он ће дођи пешице, одозго, од Лиона, Булеваром краља Александра, до Студентског дома „Краљ Александар I“, популарно званог „Лола“, ја са Дорђола, одоздо, булеваром, у ствари једном улицом са четири назива, такође пешке.

Стигао сам до бивше кафане „Жагубица“, сада пивнице „Трамвај“, нешто раније; наш први сусрет догодио се готово пре пола века. У кафани „Коларац“, у Кнез Михаиловој. С том мишљу прошао сам крај споменика Пушкину, у Парку Ћирила и Методија, и продужио стазом, напред.

Милутин Петровић се појавио на степеништу, махнувши – и већ смо се углас питали – где ћемо? Били смо под маскама, прошло је подне трећег дана новембра. „Да шетамо“, предложио је.

Прошли смо поред Пушкина, с коментаром да је постаменет превелик за песникову малу фигуру и запутили се прекопута, у мир улица: Челопечка, Држићева, Војводе Богдана, Захумска... Улице су биле пуне као да је недеља, утисак су појачавале слике неколико старих кућа, деловале су присно и у пропадању. Застали смо испред затворених врата кафане „Облак у панталонама“. Епидемиолошке мере учиниле су своје, сад су и нас двојицу довеле у неугодну ситуацију...

У ствари, све наше шетње завршавале су негде за кафанским столом. Лети, у баштама „Орашац“, „Риболовачка прича“, зими у „Кафаници код деде“ или у ресторану „Дон Геца“. Предложио сам да шетњу наставимо до „Мале Колубаре“ у Иванковачкој. У шетњи никад није журио, као ни за столом, полако, нога за ногом, кашика за кашиком.

Такви су му и стихови. Не могу се читати с ногу, у брзини. Свака реч је стопа, сваки стих корак. Ту се пење и силази, застајкује, мерка, одговара, пита и оговара, погледује, залази, истовремено седи и хода. А најмање говори, чак ни онако, испотиха. Или, има речи, онолико колико је потребно да се пређе с једне на другу страну улице. Његово некакво испрекидано ћутање, на хартији, била је прича. У ствари, свака његова

реч била је слика. Слично гледању, лутању неког око нас, непознатог и невидљивог. Заувек неприметно присутно. Тако се гледа кроз стакло којег нема.

Кафана је била аветињски празна; ако се не рачунају силуете конобара у полутами шанка и један сто препун остатака обилног ручка, за којим су седеле две жене, витке и не претерано младе, како би рекао један наш, покојни, пријатељ. Чашице ракије испуштале су само колико да припале нову цигарету, гласно причајући као да су код куће. После неколико позива мобилним, за столом се појавио крупан, висок човек у дебелој јакни, закопчаној скоро до грла. Сео је, извадио из џепа дебео свежањ новчаница, платио њихов ручак и наручио нову туру.

Попили смо по чашу лепог црвеног вина из подрума „Рајковић“ и полако се спремали да кренемо. „Види, види“ – наједном ме је Милутин ухватио за руку – „онај се изуо.“ Мушкарац је, уз цику жена, седео у вуненим чарапама, стопалима гуркајући тамо-амо ципеле, од којих је једна била преврнута.

Напољу се већ црнело кад смо се растали, у смеу. Дobar је то наслов за књигу, рекао сам, како оно беше: „Види, види“? „Јесте, може... узми... ако ти се допада“, рече, „али без запете између.“ И додао је: „Да се видимо, кад ти пошаљу, онај каберне, из Ривице...“

Ваздух једино остаје, граи мој

Дуго сам времена утрошио наговарајући га да наврати код нас у Срем, у село Краљевци, где смо боравили често, и дуго, од раног пролећа до зимских дана.

Сећајући се времена када смо ишли у госте код песника, Борислава Радовића, на Умку, сладио сам му те часове који се не могу заборавити – дружење у разговору на сто тема, уз „слоново уво“ на роштиљу и вино из песниковог подрума – мислећи да ћу га одобривољити и привући на долазак и нов доживљај у пејзажу равнице.

Имао је посебан ред, не бих рекао ритуал, око припрема за путовање и необично, веома уредно, понашање у гостинским собама које смо делили приликом различитих а заједничких, књижевних, прилика. На пример, често је отварао прозоре одмах по уласку у собу, уз ироничну примедбу: „Ваздух једино остаје“, и педантно доводио ствари у ред.

На исти начин распремао је и речи. Краће и дуге паузе између њих, или стихова, биле су му потребне због проветравања песме, употпуњујући мисао око које смо се одавно сложили: поезија је пауза између дисања.

Бескрајне белине нису се, магличасто, обмотавале само око речи у његовим песмама него су их напуштале, селећи се из књиге у књигу. На крају крајева, њихови наслови откривају шта и да ли мисле само о себи: *Промена* је изазивала *Свраб*, *Стихија* обликовала *Књију*, *Наој* како се удружило *Против поезије*, *Поезија* снова постала је *Расправа са Месецом*, *Неразумне* се преображавају у *Све што имам*...

Сасвим је природно да у том, ваздушастом, простору песме лелујају, без поруке и поуке, између тамо и овде, угрожавајући и песника и читаоца самим питањем: шта ће нам поезија?

На једној књижевној вечери у Панчеву, приређеној у знак сећања на песника Душана Вукајловића, рекао је да ће читати две песама под заједничким насловом – Против

поезије. Како ме је та најавна заинтересовала, а наступао сам после њега, изјавио сам да ћу читати неколико песама из циклуса – За поезију. У ствари, био сам изазван његовим, провокативним наступом, па сам хтео да парирам измишљајући наслов који, тобож, брани поезију. Новинари су забележили да је то било једно од ретких, динамичних, књижевних вечери.

Јавни наступи у којима је учествовао били су ретки, некако се уздржавао, као да је у себи вагао, или више питао, да ли је његовој поезији ту место, и ако јесте да ли баш мора. Занимљив је био и његов излазак на сцену: споро и некако безвољно, као да га неко тера на читање да би потом, дуже и лагано, превртао странице, као да се двоуми или не зна, које би песме у том тренутку прочитао; уопште, био је то став – шта ћу ја овде...

Ипак се појавио, једне године, пред јесен. Од тада је долазио редовно, у исто доба. Последњи пут стигао је таксијем, довезао га је човек који га је, неколико година унатраг, стално возио у ужичку Мионицу, где је остајао више дана код имењака, газда Милутина, бежећи од летњих врућина. Одмах је прошетао двориштем, загледао воћњак, сишао у мали вински подрум, обишао собу у којој ће боравити; и сео за сто – испод винове лозе, вадећи из ранца поклончић, мали *bluetooth speaker*, који ће нам у свежим вечерима бити музички сарадник, уз причу и вино, наравно – као да говори песму, „Изјава“:

То је њприрода.

Ово је моја озбиљна

изјава, и она се

има њошњовајши.

И распитивао се за ћевабџиницу о којој сам му причао, „Код Вите“, у Руми.

Сутрадан је, готово кришом, фотографисао торањ Цркве Св. Николаја од које нас је делило комшијско двориште.

Уморни цензор

Био је, Милутин Петровић, песник који је, на изванредан начин, одредио моју књижевну судбину. Не мислим притом на утицај његових стихова, или на његов радикалан став према стиху, та стаза је добрано утабана и толико препознатљива да ју је тешко досегнути.

Ради се о другом – о његовој јасној тврдњи, становишту, да поезија мора бити животна опредељење, а да све остало зависи од случаја, храбрости, талента и пратећих елемената као што је, на пример, књижевни живот, и ко зна шта још, од чега зависи успех човека који се упушта у песништво.

Кад је постао главни и одговорни уредник *Књижевних новина*, прихватио сам, са изненађењем његову понуду да будем уредник за поезију. Имао сам одштапану једну књигу песама, у припреми другу. Када је Милутин остао без посла, након случаја са збирком *Исјочнице* Љубомира Симовића, и новине након тога готово годину дана имале паузу у излажењу, предложио је Миодрагу Перишићу, новоизабраном уредни-

ку, да ме „узме“ за секретара *Књижевних новина*; одмах сам раскинуо стални радни однос, и отиснуо се у свет слободних уметника...

Милутин је већ био основао часопис за веру и културу, *Ист̄очник*. Покренули смо, недуго потом, заједно, часопис за поезију и теорију поезије *Поезија*, у жељи да отворимо нов простор за грану књижевности о којој се, на овим просторима, почесто говори са подсмехом. Обављао сам послове главног и одговорног уредника тог часописа, Саша Јеленковић био је секретар... А када је 2001. године, на велику иницијативу групе књижевника, у којој је предњачио Милутин Петровић, основано Српско књижевно друштво, постављен сам за главног уредника *Књижевној маџазина*, часописа друштва. Нажалост, због смањене финансијске помоћи Министарства културе оба часописа су угашена, а трећи, *Књижевни маџазин*, дан-данас тетура као прогирани боксер, док ријалити програми цветају...

На насловној страни *Књижевних новина* од 7. априла 1983. године, у којима су штампане *Ист̄очнице* Љубомира Симовића, са цртежима Марија Маскарелија, објављене су две песме и једна гравира. Гравира из 1882. године, са текстом: Е. Ј. Мареј нишани својом фотографском пушком, и наспрам ње две песме, једна испод друге, Д. Х. Лоренса: „Цензори“, у преводу Раше Ливаде, и песма Десанке Максимовић, „Искуство“. У Десанкиној песми стоје и ови стихови:

(...)

*Знам жељне огмазде са руком која
мора да се с̄иушава.*

(...)

Неки несретник би могао помислити да се, из новина, пушком, и то још фотографском, нишани на цензора и његово искуство.

Ист̄очнице никад нису биле забрањене, још горе, песме из збирке, њихов аутор, новине у којој су објављене, уредник и његови сарадници, већина писаца, читаоци *за* и читаоци *ӣројив*, прошли су кроз вишемесечну идеолошку веш-машину. Ако за њу има симбола то су две слике: слика немоћи и страха, када аутору *Ист̄очница*, по сопственом признању, „испадају“ новине из руку после прочитаног наслова текста у којем су нападнуте његове песме у дневним новинама, и слика „лојалног“ грађанина који се, уврен да брани беспрекорност државе, обраћа песнику преко локалних новина текстом који завршава *џесничком* умотворином: „Шта ти је ово требало, сунце те јебало!“

Док читам те реченице, једна ми је сцена стално пред очима.

У сали Удружења књижевника Србије, чини ми се на Десетој делегатској скупштини, заказаној знатно касније након оставке Уредништва *Књижевних новина* и његове оставке на место главног уредника Милутин је седео и ћутао, све време. Такав је био и када му је Десанка Максимовић, у свом маниру, гласно и јасно, упутила апел, неку врсту позива на изјашњавање, пошто је нагласила да је „увек са онима“ који су за опстанак *Књижевних новина*: „Ако од ваше речи зависи да ли ће *Књижевне новине* и даље излазити, онда вас молим да прежалите нешто што вам је драго; има ствари које су

драже од личног поноса... Човек је частан кад је частан, ништа га споља не може учинити нечасним..."

И даље је седео мирно, мало погнуте главе, дуга коса падала му је на рамена, готово одсутан, као да свима одговара ћутањем. Можда је помишљао да је једина песникова мука, како је говорио – „кад мрви поезију, кад је сабира, обнавља“ јер, то је „његова правцата ангажованост“.

А можда је, већ тад, имао на уму речи које ће се, неколико година касније, наћи у једној од његових песама:

Не ѿогрхѣава више оловка.

1990, мај 21, 11 59' 59", Београдски мейро

Двадесет првог маја 1990. године у 11 часова, 59 минута и 59 секунди, дакле, секунд до дванаест, у својој уводној песми књиге „О“, песник изјављује, загледан у предео где нема живота: „Видео сам пре потопа.“ Наравно, Милутин Петровић није човек кога је Бог обавестио о ономе што се још не види, да би, ето, саградио ковчег који се зове књига песама, али да је „озбиљна изјава, која се мора поштовати“, схватио сам читајући завршну песму књиге „О“. Она је датирана истог дана када и уводна. Али, сада је: 1990, мај 21, 12. Тачно подне.

У једној секунди, између прве и последње песме, протекло је педесет песама Милутина Петровића.

Не знам зашто ме је тај интервал од једне секунде, подсетио на циркуског артиста који тачку на трапезу изводи не дозвољавајући гледаоцима слутњу пада, већ само изазивајући осећај да се то може догодити.

„Прастара слика човековог пада на земљу, која улази у класичне религиозне симболе (Библија, Веде), и метафизичке (Платон), израз је не само једне медитације о човековом положају у свету, него и последица једног осећања које се у вези с њим понављало. У оба случаја тај пад, самим карактером своје слике, подразумева слутњу ранијег човечјег постојања које претходи овоземаљском и оветелесном, али исто тако подразумева и неку кривицу, или бар разлог и моралне недовољности, с које је човек морао да напусти своју претходну егзистенцију за рачун садашње“, записује Миодраг Павловић у једном тексту о Дису.

Петковић је дотакао дно очајања, Петровић се попео на врх неразумног.

Књигу „О“ песник је „тумбао“ у стилу своје посебне акробатике. Прво издање објавио је 1990. године, у београдској „Просвети“. Друго 1991. у Сарајеву, у издању „Свјетлости“, са придодатим циклусом „Наопако“ – у књизи под насловом *Књиѣа*; рецензенти смо били Стеван Тонтић и ја. Да би се *Наоѣако* појавила као посебна књига, шест година касније, 1997, у издању Уметничког друштва „Градац“ из Чачка.

Педесет песама, слика, из књиге „О“, у „борби против стварности“, у драматичном доживљају, у паду, у „борби против симбола“, у „зони ризика“, настало је у „чежњи за лепом песмом“. Све су записане *ѣре новоѣ ѿоѣоѣа*, а упућене непознатом, у чије „постојање песник не може да сумња не посумњавши у себе“. Осамнаесто слово ћирилице, које најбоље изражава, нагли узвик и запрепашћење, радост и бол, слово које је и

хемијски знак елемента неопходног за дисање, савршено је изабрано за наслов те књиге. То слово немушти изговоре кад спознају чудо, а благоглаољиви кад им светлост, која шикне, одузме моћ говора. Слово рођења, слово О, мала је, кристална башта земље Поезије у којој песник Милутин Петровић расипа, или распоређује, своје фрагменте за њену историју.

Што се потопа тиче, сачекајмо; метро одавно чекамо. Ниво мора, кад се лед на половима отопи, повећао би се, кажу, за шест метара. Али се то, исто тако кажу, неће догодити у неколико следећих столећа. Тек после стихије долази потоп. Као што је познато, песници увек пишу мало унапред...

Након једног књижевног окупљања, ако ме сећање не вара, у Новом Саду, десио се необичан догађај. При крају заједничког ручка Милутин се кладио, не знам зашто и којим поводом, са једним млађим књижевником, да може тешку кафанску столицу држати више од секунде на врху браде. Настао је метеж, размењивани су зачуђени погледи и неверица, сто је померен у страну да би се ослободио простор и готово хипнотисани гледали смо песника како, с концентрацијом играча на жици, с погледом у небо, одржава равнотежу и добија опкладу.

Никада нисам сазнао када је, како и где, научио ту вештину.

Данас имам утисак да нам је приказивао свој књижевни поступак.

Глава на љању

Наше пријатељство започело је, случајно, а трајало дуго. Догодило се то у кафани „Коларац“, у Кнез Михаиловој, игром оног комедијанта, случаја. Једног преподнева био сам се намерио да купим књигу песника Милутина Петровића *Глава на љању*, изашлу претходне године у „Просвети“. Листао сам је, у неколико наврата, у књижари.

Привукли су ме, пре свега наслови песама и једна коју сам, после неколико листанања, знао напамет: „Лабуд гледа, главу не помера.“ Мислио сам да се наслов књиге односи на главе оних који се одају писању песама. Одрам сам наслутио да се бат тог новог корака у нашој поезији, изазов у новом начину гледања, и посебност оригиналног песничког проседеа, неће многим допасти; недоступна и замршена читљивост, скоро загонетност, тражила је од читаоца – „лед на главу, буразеру“, како се, „критички“, изразио Милутинов презимењак, песник Бранислав Петровић.

Изашао сам из „Геце Кона“ с танушном књигом белих корица и упутио се према „Коларцу“, мислећи да ћу тамо срести неке од полазника тек завршеног курса писања поезије који је водио Миодраг Павловић, или видети неког од познаника, студената Позоришне академије, чије су просторије биле спрат изнад кафане.

При улазу, за столом преко пута шанка, угледао сам песника и замолио га да ми потпише тек купљену књигу. Погледао ме је зачуђено, упитао ме за име и презиме, а затим, црним фломастером, написао следећу посвету, испод наслова:

ГЛАВА НА ПАЊУ

Слободану Зубановићу,

28. 4. 72. *Милушин*

Београд

Остали смо у разговору дуго, што је, с обзиром на време и начин упознавања, било необично, претресајући више тема истовремено, углавном о поезији и песницима. Такав тон задржали смо, следећих година, у часовима будућих, породичних окупљања и у сусретима са драгим пријатељима – посебно у стану писца Војислава В. Јовановића...

Иако је сматрао, и често истицао, како је *Промена* срце његове поетике, Милутин Петровић је промену извршио књигом *Глава на њању*. Мирне савести прецртао је прве две књиге, *Тако она хоће* (1968) и *Дрзновено рождесџво* (1969) и кренуо у особену, песничку, авантуру.

„Поезија је иронија“, вели он у песми „Поезија снова“ и додаје: „идеш у сусрет једном“ и „набасаш на друго“, те да „треба оставити писање поезије“. Личи то, помало, на шетњу кроз непознат шумски предео пун недоумица, где се укрштају стазе за које се не зна куд воде и с чим се преплићу, а опет, на крају изведу на чистину и открију прави пут. Усуђујем се рећи да Милутин није дуго лутао. Одабрао је, резантно, особен и необичан песнички правац. Борислав Радовић вели да такав избор пута захтева „својеврсну врсту аскезе“, и трпи „неограничено поверење у оно што остаје изван домашаја речи“.

Сви који узму да читају књиге Милутина Петровића мораће да се упусте у сусрет са друкчијем и чудноватим, неконвенционалним и сензуалним; мораће да се потруде да у њима нађу ону врсту поезије блиску сопственим читалачким навикама.

У сваком случају, зарад дубоког разумевања његове поетике, читаоци и тумачи његовог певања морају открити да песников најбитнији циљ није у томе да ствари и ситуације, догађаје и осећаје, од најмањих ситница до замршених прилика, само прелика, поређа, онеобичи и подастре; морају, да се, заједно с песмама, обавију и облаком сопствене маште, пристајући да буду песникови двојници. Онако какав је он био са својим призорима, досежући највише домете модерног у српској поезији.

Такав задатак данас, када је песник *онамо*, а ми на овом месту, предстоји и нама, његовим дружбеницима; и следећим генерацијама песника и критичара, и више.

Милушин Петровић

(Краљево, 1. мај 1941 – Београд, 28. децембар 2020)

КО ЈЕ ТАЈ, ШТО ЛУТА

Сваког дана напуштам кућу
Неочешљан Прсти
туђи кроз косу
У гнездо се свијали
Гледали ме појудно
улицом После сам улазио у
трамвај Намргођен
Да би ме се плашили
Схватили су И онда ме
нису остављали на миру
Враћали се безброј
пута Кад ми није досадило
привикао бих се На њихове
погледе
Гледао сам искоса Кроз стакло

УМОРНИ ЦЕНЗОР

Не подрхтава више оловка.
Лези, справице,
против свих
система,
нпр. таложења пепела у
касно бронзано доба.

1990, МАЈ 21, 11 59' 59", БЕОГРАДСКИ МЕТРО

Не претварајући се, у шуми, пошао сам
на далек пут. Испратили су ме, иако
није било погодно време
за растанак.

Ходао сам ивицом пута, и ту сам се
предао мислима. Дошао сам.

Нико се није шуњао око куће.

Није било живота.

Ушао сам.

На последњем спрату отворио сам прозор, раширио руке,
лестве.

Лебдео сам, Нисам скренуо поглед,
светлост је шикнула.

Стало је срце.

Видео сам пре
потопа.

ГЛАВА НА ПАЊУ

Кад гледам

главу на пању

Мислим на

трули краставац

Човек најпре

оглуви После

једноставније

одлази у смрт

Не чује околина

шта говори Хвале

Завиде

Итакодаље

А то је врло важно

Глава на пању

нема је

Стидљива И чупава

ВАЗДУХ ЈЕДИНО ОСТАЈЕ, ДРАГИ МОЈ

Крај прозора мансарде

пријатељ ми је рекао

Подижући десну руку

Ваздух једино остаје

драги мој Кад сам дошао

да га посетим у

његовом скровишту

Тамо је одвојен од људи

читао књиге и тумачио

скривена значења

Дуго је држао руку

понад наших глава

Понављајући исте речи

Како могу да заборавим

високу траву Кроз

коју сам промицао Ни

очима не тражећи излаза

Да ли сам хтео да му

кажем Крај прозора

његове мансарде Шта

нас чека

МИЛУТИН ПЕТРОВИЋ
и десет предмета
(Снимио: С. Зубановић)